

Common features of the concept of information society in various scientific paradigms are revealed, in particular, recognition of the central role of information and knowledge as the basis of modern social relations. The decisive impact of technological achievements, especially information and communication technologies, on the formation of the information society and the transformation of economic, social and political processes is analyzed. It is shown that theoretical developments of the information society concept created the basis for further research of the information state, its functions, management mechanisms and state policy in the conditions of the information age. The conclusion is made about the need for further conceptualization of the information society in order to improve the scientific understanding of the functioning of the information state.

Keywords: *informational state, information society, transparency and accountability of state power, democracy, information and communications technologies, freedom of expression, information security, public policy, public administration, legal regulation, public authority, political institutions, institutional support.*

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.35.03>

УДК 329.78:352.07

Наталія Кононенко,

кандидат політичних наук,

провідний науковий співробітник,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України,

ORCID 0000-0001-8397-2830; email: n.kononenko1509@gmail.com

ПАРТИСИПАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ ЛЕГІТИМАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ця стаття досліджує поширеність інструментів партисипативної демократії в сучасній Україні як чинників формування нової національної політичної культури. У контексті повномасштабної війни ці практики стають ключовими запобіжниками розгортання кризи легітимності та радикалізації суспільства. Авторкою проаналізовано готовність до запровадження таких механізмів, як мирні демонстрації, петиції, громадські слухання, публічні консультації та громадські бюджети, спрямованих на залучення громадян до політичного процесу та зміцнення довіри до інституцій влади.

Війна змушує українське суспільство переосмислити значення демократії та активної участі громадян у формуванні державної політики. Стаття є спробою надати відповідь на питання, що потрібно зробити, щоб у повоєнній Україні мирні демонстрації стали символом єднання українців у боротьбі за права та свободи, а петиції – ефективним інструментом для впливу на рішення влади? Щоб громадські слухання та консультації забезпечували живий майданчик для обговорення нагальних питань та залучення різних верств населення до прийняття важливих рішень? Щоб публічні консультації були важливим елементом прозорості та відкритості державного управління? Авторка зазначає, що без активного залучення громадян до політичного процесу неможливо досягти стійкого демократичного розвитку та стабільності в країні. Стаття акцентує на необхідності комплексного підходу до реформування політичної системи України, який включає впровадження партисипативних механізмів, підвищення прозорості та підзвітності влади, а також активне залучення громадян до політичного процесу. Лише так можна забезпечити стійкий розвиток та демократичне майбутнє для України.

Ключові слова: *криза легітимності, правовий режим воєнного стану, політична інклюзія, партисипативна демократія, деліберативна демократія*

Вступ. Оцінка політичних процесів в українському суспільстві у 2023 р. – першій половині 2024 р. підводить нас до висновку, що час мобілізаційного консенсусу, коли мобілізація суспільства не потребувала аргументів, минув. Традиційно невисока довіра до КМУ, судів, ВРУ та повернення довіри до Президента на рівень 2021 р. свідчить про те, що ми маємо справу з початком нової хвилі кризи легітимності, розгортання якої неможливо нейтралізувати в умовах дії режиму воєнного стану в традиційний для демократій спосіб, шляхом виборів.

І хоча консолідаційні тренди зберігають досить високий потенціал серед українців, важко не помічати, що суспільство поступово поляризується через тривалу війну, дискомфорт від дуальності дій і риторики влади та відсутність виборів, як найбільш зрозумілого та неодноразово апробованого українцями інструменту впливу на політичний

процес. Така політична безпорадність накладається на ерозію управлінської функції держави та демонтаж пострадянської системи управління, слабкість політичної опозиції, її неспроможність примушувати владу до непопулістського діалогу зі суспільством, сильні, але відсторонені від суспільства організації громадянського суспільства (далі – ОГС). Все це в комплексі формує підстави для радикалізації українців, нарощує ймовірність неконвенційних сценаріїв подолання політичної кризи.

У нашій ситуації, коли запуск електоральних процесів є і не можливим, і не бажаним, особливої уваги потребує процес повернення/реставрації або привнесення решти демократичних стандартів і процедур, акцептованих діючою Конституцією, в політичні практики. Цікаво: на рівні стосунків «державо-суспільство» війна не заперечує імплементацію майже всіх інструментів партисипативної демократії (петиції, звернення, громадські ради навколо органів публічної влади, публічні консультації, громадські обговорення, місцеві референдуми, бюджети участі/громадські бюджети, національні круглі столи тощо), які в консолідованих демократіях вважаються базовими запобіжниками радикалізації. Головними перешкодами всіх перерахованих вище інструментів політичної інклюзії в Україні є дефектність їхньої нормативної інституціоналізації та формалізований характер імплементації, які є віддзеркаленням ширших проблем – патерналістської політичної культури українців і відсутності політичної волі.

Таким чином, предмет дослідження – партисипативні демократичні практики в сучасній Україні як інструменти формування нового типу національної політичної культури та запобіжники розгортання кризи легітимності та радикалізації суспільства під час повномасштабної війни, детермінує і його мету. А саме – здійснення аудиту застосування та нормативної бази існуючих в Україні партисипативних інструментів, які вкрай необхідно активно запроваджувати у політичне життя і під час повномасштабної війни, і особливо – після її завершення (зупинки) заради збереження і вдосконалення української демократії.

Методи дослідження. У процесі роботи авторка проаналізувала велику кількість імперичного матеріалу, підготовленого Разумков Центром, Київським міжнародним інститутом соціології, Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, дослідницькою групою «Рейтинг» щодо якості національного політичного процесу і політичної культури в Україні. Проведення аудиту нормативної бази партисипативної демократії потребувало вивчення законів та нормативних актів, які регулюють цю сферу в Україні.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз потенційних ризиків цифрової демократії (як провідного каналу логістики реалізації в сучасному демократичному світі інклюзії громадян у процеси формування та ухвалення політик) відбувся через ознайомлення із роботами Д. Аджемоглу, С. Джонсона (Acemoglu & Johnson, 2023), Х. Маргеттс (Margetts, 2011). Теоретичні та практичні підвалини деліберативного інклюзивного інструментарію досліджено через роботи Дж. Бессета (Bessette, 1994), О. Ескобара (Escobar, 2017), Х. Лафонт (Lafont, 2019), Дж. Ролза (Rawls, 19987), Ю. Хабермаса (Habermas, 1984).

Результати та дискусії. Досвід трансформації інших країн дає нам розуміння, що процес оновлення України у відповідності із затвердженою урядом «Матрицею реформ», що базується на Ukraine Facility Plan та умовах позик МВФ та Світового Банку, буде не ефективним, якщо запропоновані політичним класом, громадянським суспільством та іноземними партнерами зміни інституцій, політик і практик лишатимуться мало підтриманими українським суспільством. У цьому контексті лаконічно опишемо сучасні статуси інструментів, що здатні підсилити інклюзивну складову української демократії під час війни та повоєнний період.

Мирні збори. Навіть в умовах дії режиму воєнного часу мирні збори не підлягають такій однозначній забороні, як, приміром, вибори. Головною проблемою нормативного регулювання практики проведення в Україні мирних зборів є відсутність окремого спеціального закону, що створює проблеми для реалізації цього права. Серед найпоширеніших негативних практик: заборони, часто необґрунтовані, адміністративними судами; зловживання у притягненні до адміністративної відповідальності учасників мирних

зборів; заборони на підставі актів місцевих органів влади; неправомірне застосування положень нормативно-правового акту, які відносяться до періоду незалежності України.

План заходів щодо реалізації української Національної стратегії у сфері прав людини передбачає розробку та подання на розгляд КМУ законопроекту щодо забезпечення права на свободу мирних зібрань у відповідність із міжнародними та європейськими стандартами (2024). Наразі такий законопроект досі не підготовлений. Фактично, проведення мирних акцій регулюється Наказом МВС від 10 серпня 2016 р. Переважна більшість країн-членів ЄС мають спеціальні закони, що регулюють застосування громадянами цього інклюзивного демократичного інструменту. Як правило, ці документи містять вимогу повідомляти владу заздалегідь про мирні зібрання та акції протесту. Єдина європейська країна, не член ЄС, Велика Британія (а точніше три її провінції Англія, Уельс і Шотландія) не містять вимоги обов'язково повідомляти владу заздалегідь про мирне зібрання чи протест (1986).

Петиції/Звернення. Право громадян та ОГС самостійно звертатися до відповідних центральних та локальних органів влади унормовано Законом «Про звернення громадян» від 1996 р. Після Революції гідності, у 2015 р. в межах реформ, спрямованих на зростання якості та формування прозорості врядування, в тому числі шляхом популяризації практик е-демократії, в Україні відбулося запровадження електронного звернення та електронної петиції (2015).

Українська нормативна база е-петицій/звернень прописана таким чином, що вони як інструмент, активно набираючи оберти е-демократії, «підсвічують» проблеми, ранжують їх за рівнем впливу на суспільство та надають публічну демонстрацію ставлення до проблем представників влади (центральної та місцевої). І не більше. Оскільки не передбачають реального покарання за порушення владою або процедур реагування на петиції, або невиконання заходів, про які йдеться в приписах щодо петиції. За такої нормативної бази, е-петиції – на загальнонаціональному рівні – залишаються умовно прийнятним інструментом оперативної локалізації потенційних криз. Так, е-петиції, що набирають великої підтримки, як правило, супроводжуються медійною кампанією. Небажаний розголос, що опосередковано впливає на рейтинги, змушує центральну владу ухвалювати очікувані суспільством рішення. Серед свіжих прикладів саме такого ефекту – ветовання восени 2023 р. президентом В. Зеленським закону «Про відновлення декларування доходів чиновників» після того, як петиція на цю тему набрала більше 80 тис. підтримки. У той же час, як було вже сказано вище, відсутність зафіксованої законом відповідальності за невиконання владою навіть тих рішень, про які йдеться в офіційних відповідях її представників на петиції, у поєднанні зі слабким контролем за виконанням з боку ОГС та медіа, роблять вплив інструменту е-петицій/звернень на перебіг політичного процесу не системним, слабким, таким, що не дає українцям впевненості у тому, що за його допомогою вони дійсно можуть політично корегувати поведінку влади.

Для підвищення впливу е-петицій і звернень на дії влади доцільно здійснити такі регуляторні кроки:

- запровадити положення про обов'язковий моніторинг виконання рішень та рекомендацій центральними та місцевими органами влади, які містяться у відповідях на е-петиції та звернення, підвищити відповідальність за невиконання цих рішень;

- створити єдину онлайн-платформу для обов'язкового оприлюднення та публічного моніторингу відповідей і виконання рекомендацій, що містяться у відповідях на е-петиції та звернення, уніфікувати вимоги до представлення та відстеження петицій на всіх сайтах місцевих органів влади;

- ухвалити рішення, спрямовані на покращення процесу реагування на е-петиції. Наприклад, створити спеціальний комітет із петицій, аналогічний тим, що існують у парламенті Об'єднаного Королівства та німецькому Бундестазі, для розгляду петицій, які набрали значну кількість голосів підтримки;

- впровадити попередню верифікацію петицій: для відсіювання відверто провокативних або беззмістовних звернень;

- залучити авторів петицій до процесу формування політик;
- інтегрувати навчання з підготовки е-петицій у освітні програми.

Громадські обговорення/громадські слухання, місцеві референдуми, бюджети участі (громадські бюджети). В Україні ці різновиди інструментів партисипативної демократії пов'язані передусім із децентралізацією та розвитком місцевої демократії. Політичним продуктом реформи децентралізації (перший етап – 2015-2018 рр., другий етап – 2019-2021 рр.) стало створення нової та ефективної інституції місцевого самоврядування зі своїм законодавством, захищеним бюджетом, новими людьми у владі. Фактично, місцеве самоврядування запустило механізми демократії на локальному рівні.

Реформа децентралізації в Україні в період 2015-2018 рр. була цікавою, але *не ідеальною*. Про існування певних недоліків, які потребують корекції, свідчили щонайменше результати кількісних досліджень, проведених Разумков Центр (2020). Так, у 2016 р. частка людей, що відзначили певні зміни на краще у своєму населеному пункті в результаті збільшення місцевих бюджетів, складала 46 % серед опитаних. У 2018 р. ця частка трохи знизилася – до 39,5%, а до 2020 р. – до 35,5 %. Отже, напередодні повномасштабної війни стало очевидно, що якісніша децентралізація та закріплення прогресу локальної (місцевої) демократії потребували унормування (на рівні закону) великої кількості інклюзивних інструментів, що і відбувалося під час дії правового режиму воєнного стану. Так, у лютому 2024 р. Верховна Рада України Законом Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (2024) унормувала прозорість місцевого самоврядування, запровадила обов'язкову трансляцію пленарних засідань місцевих рад і засідань їх постійних комісій у мережі Інтернет в режимі реального часу; збереження відеозаписів трансляцій не менше п'яти років та їхнє оприлюднення на офіційному веб-сайті ради; висвітлення проектів порядків денних засідань постійних комісій ради, висновків і рекомендацій, а також протоколів її засідань, які містять результати поіменного голосування; оприлюднення на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на офіційних веб-сайтах органів місцевого самоврядування публічної інформації у формі відкритих даних щодо об'єктів права власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єктів їхньої спільної власності. У березні 2024 р. уряд затвердив план заходів з реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади на 2024-2027 рр. (2024), а в квітні 2024 р. затверджено закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» (2024) та «Про статус депутатів місцевих рад» (2024). Основними новелами законів стали обов'язковість затвердження статутів територіальних громад; визначено порядок участі жителів громад у публічних консультаціях, консультативно-дорадчих органах при органах та посадових особах місцевого самоврядування; надається перелік форм участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення; деталізується порядок проведення загальних зборів, громадських слухань, громадського оцінювання, внесення місцевої ініціативи.

Наголосимо, що *повноцінна імплементація громадських обговорень на рівні ОМС не можлива під час дії правового режиму воєнного часу*, оскільки, по-перше, не всі рішення громад можна оприлюднювати в цей час, по-друге, функціонування місцевого самоврядування обмежене дією створених після повномасштабного вторгнення підпорядкованих Президенту військових адміністрацій, які, виконуючи функції військових і державних органів влади, можуть перебирати й повноваження місцевого самоврядування. Останнє розглядається експертами як серйозна загроза для функціонування в Україні щонайменше локальної демократії.

Якщо повноцінна дія таких партисипативних практик, як громадські обговорення, поставлена на паузу виключно війною, то важливий інструмент легітимації локальних політик, як *місцевий референдум*, гарантований Конституцією, ще й досі, починаючи з 2012 р., після втрати чинності закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» 1991 р., не отримав нормотворчого тлумачення. Противники місцевих референдумів посилаються на те, що в таких країнах ЄС як Бельгія, Люксембург, Італія, Португалія, Фінляндія та Швеція в

принципі відсутня практика проведення місцевих референдумів. Вони також апелюють до сумного досвіду використання цього інструменту прямого народовладдя в Україні. Заінтересовані в активному використанні місцевих референдумів роблять акцент на тому, що суспільство має готувати інструменти для оперативного запуску всіх інструментів демократії після війни (завершення бойових дій). Крім того, центральна влада через відповідний законопроект має чітко унормувати питання, які можуть виноситися на обговорення на місцевому референдумі, що є серйозним запобіжником для його використання проти держави у сепаратистських практиках (Бойко, 2023).

Бюджети участі – це інструмент, що дозволяє громадянам впливати на розподіл частини бюджетних коштів міст і громад та брати участь у конкурсах на реалізацію суспільно важливих проєктів, переважно в сферах благоустрою та освіти. Під час повномасштабної війни місцева влада звужила перелік галузей, де можуть бути реалізовані такі проєкти. Громадські бюджети – це позитивна практика залучення жителів до життя громад, але вона недостатньо оцінена в Україні. Наприклад, Київ, розпорядник найбільших громадських бюджетів, у 2022 р. мав запланований дохід у 69 млрд грн, з яких бюджет участі становив лише 200 млн грн (0,2 % від запланованих доходів міста). У той же час маємо визнати, що збільшення видатків на громадські бюджети потребує сучасних і складних практик контролю відбору проєктів для запобігання корупції.

Серед базових трендів розвитку консолідованих європейських демократій виокремимо таку популярну партисипативну техніку, як *публічні консультації*. Щодо законодавчого унормування такої практики, то у Великій Британії, приміром, загальні стандарти проведення публічних консультацій між урядом та зацікавленими сторонами визначено Кодексом (законом) практики консультацій (2009). А в Данії процедура публічних консультацій регулюється не законом, а переважно традиціями та роз'ясненням міністерства юстиції щодо якості регулювання стандартів підготовки проєктів нормативно-правових актів. Данія була одною з перших країн ЄС, де для узагальнення інформації щодо всіх громадських консультацій у 2005 р. створено окремий веб-портал (www.borger.dk).

До червня 2024 р. порядок проведення публічних консультацій із громадськістю був обов'язковим виключно для центральних органів виконавчої влади. Обов'язок решти ЦОВ (ВРУ, Президента, НБУ) та місцевих органів влади проводити публічні консультації щодо розробки політик не було унормовано.

Оскільки формування інклюзивного стилю публічного управління є одним із пріоритетів підтриманого ЄС *Ukraine Facility Plan*, вже 20 червня 2024 р. Верховна Рада ухвалила закон про проведення публічних консультацій (2024) усіма органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування тощо під час запровадження будь-яких управлінських рішень. Закон регулює порядок проведення публічних консультацій, їх основні етапи, передбачає створення онлайн-платформи для публічних консультацій. Попри застереження, в законі збережено особливий порядок проведення публічних консультацій народними депутатами України та комітетами ВРУ.

Великі сподівання на потенціал *технологій е-демократії* щодо збільшення політичної інклюзії українців є не безпідставними. У той же час маємо зробити акцент як на поки незавершених спробах імплементації певних великих проєктів щодо цифровізації процесів партисипативної демократії, так і на ризиках «цифрового детермінізму», що розглядає цифрові інструменти як панацею для нейтралізації демократичних викликів (наприклад, від поширення корупції).

Так, на початку 2021 р. Міністерство цифрової трансформації, Секретаріат КМУ та Фонд «Східна Європа» (програма EGAP) анонсували запуск платформи е-демократії «ВзаємоДія» (<https://vzaemo.dia.gov.ua>), що мала б спростити спілкування влади із громадянами. Старт експлуатації платформи було оголошено на осінь 2021 р. Планувалося, що на «ВзаємоДії» запрацюють, зокрема, такі інструменти як е-звернення та е-запити, е-консультації, е-опитування, е-петиція, е-конкурси, е-голосування для обрання складу громадських рад при органах виконавчої влади, громадська експертиза. На момент

написання статті портал «Взаємодія» як єдиний портал цифрової демократії, не запрацював. Суспільство не отримало жодних пояснень від влади, чому проєкт перебуває на паузі. Відсутність комунікації з боку влади на цю тему створює сприятливе середовище для активної циркуляції припущення, що це обумовлено не об'єктивними причинами, пов'язаними з повномасштабним вторгненням, а спробами уникнути розширення кола дисижнмейкерів при формуванні державних і локальних політик.

Крім очевидних проблем із адмініструванням цифрової демократії в Україні, не будемо забувати й академічні застереження щодо ризиків і непродуманого запровадження. Ось кілька поширених причин для критики, що дуже часто називаються міжнародною академічною спільнотою:

- ініціативи електронної демократії, які передбачають збір і використання персональних даних у політичних цілях, можуть викликати серйозні занепокоєння щодо конфіденційності;
- е-демократія може сприяти поверхневим формам залучення, таким як «кліктивізм» або онлайн-петиції, які не поглиблюють інклюзію при формуванні політик;
- вразливість електронної демократії до кібератак, що потенційно може поставити під загрозу цілісність виборів і цифрових систем голосування;
- цифрові платформи можуть забезпечити участь, але є ризик не повного відтворення інклюзивних і дискусійних якостей традиційних демократичних процесів.

До середини 2010-их рр. інструменти дорадчої демократії (передусім міні-пабліки) класифікувалися безпосередньо авторами цього концепту як допоміжні *деліберативні дизайн-технології*, що вдосконалюють якість рішень інститутів та процедур традиційної представницької демократії. Справжню революцію в середовищі деліберативних демократів зробила монографія учениці Ю. Хабермаса – Х. Лафонт «Демократія без скорочень», в якій науковиця наголосила на тому, що для розв'язання кризи легітиматії, з якою зігнулися західні консолідовані демократії, необхідно перевести інструменти дорадчої демократії зі статусу «корисного додатку» до дієвих представницьких процедур у формат обов'язкового та законодавчо внормованого дизайну існування демократичних політичних режимів (Lafont, 2019).

Міні-паблік (базовий дизайн-інструмент деліберативного дискурсу) складається з випадково обраних громадян зі списку виборців шляхом стратифікованої випадкової вибірки. Успіх міні-пабліків залежить від визнання суспільством їх своїм прототипом. Незважаючи на загальні риси, існує декілька типів міні-пабліків (Escobar, 2017). Міні-паблік у форматі *«громадянські журі»* (CJs) був вперше проведений у 1971 р. з ініціативи Неда Кросбі (Центр Джефферсона, США). За технологією, приблизно 12-25 учасників збираються на 2-5 днів для обговорення питання та вироблення колективної публічної рекомендації або «вердикту». CJs можуть бути організовані таким чином, щоб забезпечити «присяжним» (залученим громадянам) певний контроль над процесом, включаючи вибір експертів-свідків і характер взаємодії з ними. CJs – один з найпопулярніших міні-пабліків: так, уряд Великої Британії створив понад 300 громадянських журі.

Наприкінці 1980-х рр. Датська рада з технологій розробила *«консенсусні конференції»* (CCs), щоб надавати поради парламентаріям із питань науки та технологій. «Консенсусні конференції» були створені в США у 1960-х рр., використовувалися для вирішення проблем, пов'язаних із новими біомедичними технологіями. Однак найуспішніше ця технологія організації публічного дискурсу саме з технологічних питань та корекції політики була імплементована Данією. Данці за допомогою саме CCs (більше, ніж 20 подій у межах 1997–2002 рр.) облаштували відкритий для громадськості діалог між експертами та неспеціалістами з таких питань, як генна терапія, інформаційні технології на транспорті, безпліддя, опромінення їжі, геном людини, генні технології в промисловості. Данські «консенсусні конференції» поділяються на 2 етапи. На першому громадяни (групи до 25 осіб) збираються на підготовчий вікенд, щоб дізнатися про тему, процес і групу, а також вибрати експертів, із якими будуть працювати на другому етапі конференції. Другий етап триває приблизно чотири дні: громадяни заслуховують презентації обраних ними експертів,

перш ніж поставити їм запитання, а потім скласти публічний колективний звіт, у якому викладено їхнє колективне рішення.

«Осередки планування» (PCs) виникли в Німеччині в 1970-их рр., їх засновником був Пітер Дісел (університет Вуппертала). У серпні 1982 р. Міністерство досліджень і технологій Німеччини використало PCs (у форматі трирічного дослідження), щоб визначити інтереси громадян щодо 4 різних варіантів енергетичної політики. В межах PCs з експертами працює одночасно декілька груп (осередків), що дозволяє залучити до професійного обговорення питання 100-150 громадян. За підсумком обговорення кожною групою складається публічний консолідований звіт, який затверджується осередками і передається до органу влади, що ініціював проведення міні-публіків.

Ініціатором «дорадчих опитувань» (DP) у 1988 р. став Дж. Фішкін (Центр дорадчого опитування, Стенфордський університет). Суспільно-політична мета «дорадчих опитувань» полягає в демонстрації еволюції ставлення громадян до питання/проблеми після отримання розлогої інформації про неї. Специфіка процесу полягає в тому, що відібраних до участі в опитуванні громадян (від 150 до 500 осіб) опитують два рази: на початку роботи міні-публіків і наприкінці (після роботи у малих групах і зі збалансованим колом експертів на пленарних засіданнях). Важливим елементом цього способу організації дискурсу є залучення медіа (бажано навіть у форматі прямої трансляції). Фінальний звіт, який є підсумком роботи «осередків планування», «громадянських журі» та «консенсусних конференцій», не готується.

«Асамблеї громадян» (CAs) є потенційно найрадикальнішими та демократично найміцнішими з усіх міні-громадських типів організації дискурсу. Надзвичайно цікавим є вивчення досвіду «асамблеї громадян» в Ірландії (2012–2014 рр.), яка дала початок конституційної реформи. Ініціатором проведення Конституційного з'їзду/Конвенту (таку назву отримала ця асамблея) був парламент Ірландії. Учасники (66 громадян) відібрані випадковим чином із реєстру виборців. Також до роботи Конституційного з'їзду були залучені 33 представники політичних партій та голова Конвенту. Етапи роботи: навчання, обговорення та робота з експертами, ухвалення рішення щодо кожної зі змін до конституції, її оприлюднення. Рішення Конвенту мали рекомендаційний характер для влади. Втім, за рекомендаціями Конвенту, було проведено два референдуми, а уряд із парламентом завершили політичне реагування на рішення Конвенту в 2018 р.

Цікавим кроком щодо вмонтування елементів «дорадчої демократії» в наявну політичну систему Франції можна вважати реформу 2021 р. національної консультативної асамблеї (CESE), що складається з представників громадянського суспільства та діє при уряді й парламенті. Одна з інновацій CESE – надання йому можливості залучати до своєї роботи громадян у форматі міні-публіків (конвентів). Вперше таку практику ухвалення політичного рішення було застосовано у 2022–2023 рр., під час модернізації «політики кінця життя» (паліативної допомоги). 13 вересня 2022 р. президент Франції Еммануель Макрон доручив CESE організацію проведення Конвенту (громадських слухань). Вже у вересні 2023 р. президент, отримавши напрацювання Конвенту (що стали результатом 9 робочих сесій, 27 днів дебатів 184 членів громадянського Конвенту, обраних шляхом жеребкування), доручив уряду та парламенту підготувати відповідний закон.

Висновки. *Перше:* середина 2024 р. – період, коли можна ставити питання про визначення ймовірних розломів афективної поляризації, ризик розвитку якої є дуже високим для сучасної України. Заради уникнення розростання суспільних розломів і збереження української демократії важливо зберігати консолідацію суспільства, нейтралізувати радикальні настрої та формувати політичний консенсус. *Друге:* усі інструменти партисипативної демократії, які є засобами нейтралізації радикальних настроїв у суспільстві та формування інклюзивної культури розробки політик, окрім виборів та референдумів, доступні під час дії правового режиму воєнного часу. Проте максимальний ефект від їх застосування можливий лише при комплексному використанні всіх доступних демократичних механізмів, серед яких повернення до дисперсії влади, проведення судової

реформи та локалізація корупції. *Третє*: під час дії правового режиму воєнного відбувалося законодавче унормування таких важливих інструментів політичної інклюзії як громадські слухання та публічні консультації, що робить їх запровадження ймовірним. У той же час, маємо пам'ятати, що успішність імплементації всіх партисипативних інструментів залежить від політичної волі влади, уявлення якої про формат майбутнього (повоєнного) політичного режиму чітко не визначені. *Четверте*: не слід ігнорувати застереження впливових науковців щодо ризиків недбалого впровадження е-демократії. *П'яте*: особливої уваги потребують мало відомі та практично не використані в Україні практики деліберативної демократії, спрямовані на формування культури діалогу в суспільстві та пояснення громадянам сутності політики та владних рішень, які реалізуються в державі.

Використані джерела:

1. Acemoglu, D., Johnson, S. (2023). Power and progress: our thousand-year struggle over technology and prosperity. London: Basic Books. 560 p.
2. Bessette, J. (1994). The Mild Voice of Reason: Deliberative Democracy and American National Government. Chicago: Univ. of Chicago Press, 306 p.
3. Citizens' Assembly. <https://participedia.net/method/4258>
4. Consensus Conference. <https://participedia.net/method/163>
5. Citizens' Jury. <https://participedia.net/method/155>
6. Deliberative Polling. <https://participedia.net/method/147>
7. Escobar, O., Elstub, S. (May 8, 2017). Forms of Mini-Publics: An introduction to deliberative innovations in democratic practice. <https://www.newdemocracy.com.au/2017/05/08/forms-of-mini-publics/>
8. Habermas, J. (1984). Theory of communicative action. Boston: Beacon Press, vol. I, 465 p., vol. II, 457 p.
9. HM Government. The Code of Practice on Consultation. <http://www.bis.gov.uk/files/file47158.pdf>
10. Lafont, C. (2019). Democracy without shortcuts: A participatory conception of deliberative democracy. Oxford: Oxford University Press. 288 p.
11. Margetts, H. (2011). Experiments for public management research. Public Management Review. 13 (2). P. 189–208.
12. Rawls, J. (Spring 1987). The Idea of an Overlapping Consensus. Oxford Journal for Legal Studies. №7 (1). P. 1–25.
13. Planning Cells. <https://participedia.net/method/160>
14. The Public Order Act. (1986). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>
15. Бойко, О. (8 вересня 2023 р.). Місцеві референдуми? Чому закладати основи локальної демократії завжди на часі. Дзеркало тижня. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/mistsevi-referendumi-chomu-zakladati-osnovi-lokalnoji-demokratiji-zavzhdi-na-chasi.html>
16. «Громадська думка населення щодо реформи децентралізації та її результатів (серпень 2020 р.). Разумков Центр. Київ. <https://kpn.fpsp.npu.edu.ua/naukovyi-chasopys-seriia-22/18-pro-chasopys/10-vymohy-do-publikatsii-statti>
17. «Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках». (Червень 2024). КМІС. Київ. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>
18. Закон України «Про звернення громадян». (1996). ВРУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про звернення громадян" щодо електронного звернення та електронної петиції». (2015 р.). ВРУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#Text>
20. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо забезпечення прозорості місцевого самоврядування». (2024). ВРУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3590-IX#Text>
21. Закон України «Про місцеве самоврядування». (2024). ВРУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/card4#Future> (дата звернення: 29.06.2024)
22. Закон України «Про публічні консультації». (Червень 2024). ВРУ. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/251029.html>
23. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку. Наказ №773 МВС України. (10 серпня 2016 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text>
24. Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки. (2024 р.). Розпорядження КМУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text>
25. Розпорядження «План заходів з реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади на 2024-2027 роки». (26 березня 2024 р.). КМУ. № 270-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text>

References:

1. Acemoglu, D., Johnson, S. (2023). Power and progress: our thousand-year struggle over technology and prosperity. London: Basic Books. 560 p.
2. Bessette, J. (1994). The Mild Voice of Reason: Deliberative Democracy and American National Government. Chicago: Univ. of Chicago Press, 306 p.
3. Citizens' Assembly. <https://participedia.net/method/4258>
4. Consensus Conference. <https://participedia.net/method/163>
5. Citizens' Jury. <https://participedia.net/method/155>
6. Deliberative Polling. <https://participedia.net/method/147>
7. Escobar, O., Elstub, S. (May 8, 2017). Forms of Mini-Publics: An introduction to deliberative innovations in democratic practice. <https://www.newdemocracy.com.au/2017/05/08/forms-of-mini-publics/>
8. Habermas, J. (1984). Theory of communicative action. Boston: Beacon Press, vol. I, 465 p., vol. II, 457 p.
9. HM Government. The Code of Practice on Consultation. <http://www.bis.gov.uk/files/file47158.pdf>
10. Lafont, C. (2019). Democracy without shortcuts: A participatory conception of deliberative democracy. Oxford: Oxford University Press. 288 p.
11. Margetts, H. (2011). Experiments for public management research. Public Management Review. 13 (2). P. 189–208.
12. Rawls, J. (Spring 1987). The Idea of an Overlapping Consensus. Oxford Journal for Legal Studies. №7 (1). P. 1–25.
13. Planning Cells. <https://participedia.net/method/160>
14. The Public Order Act. (1986). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>
15. Boyko, O. (September 8, 2023). Mists'vi referendumy? Chomu zakladaty osnovy lokal'noyi demokratiyi zavzhdy na chasi. (Local Referendums? Why Establishing the Foundations of Local Democracy is Always Timely). Dzherkalo tyzhnya. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/mistsevi-referendumi-chomu-zakladati-osnovi-lokalnoji-demokratiji-zavzhdi-na-chasi.html> [in Ukrainian]
16. «Hromads'ka dumka naseleння shchodo reformy detsentralizatsiyi ta yiyi rezul'tativ» ("Public Opinion on Decentralization Reform and Its Results"). (August 2020). Razumkov Tsentr. Kyiv. <https://kpn.fpsp.npu.edu.ua/naukovyi-chasopys-seriia-22/18-pro-chasopys/10-vymohy-do-publikatsii-statti> [in Ukrainian]
17. «Dynamika doviry sotsial'nym instytuttsiyam u 2021-2023 rokakh». ("Dynamics of Trust in Social Institutions in 2021-2023."). (June 2024). KMIS. Kyiv. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1> [in Ukrainian]
18. Zakon Ukrayiny «Pro zvernennya hromadyan». (Law of Ukraine "On Citizens' Appeals"). (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
19. Zakon Ukrayiny "Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny "Pro zvernennya hromadyan" shchodo elektronnoho zvernennya ta elektronnoji petytsiji. (Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine 'On Citizens' Appeals' Regarding Electronic Appeals and Electronic Petitions"). (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#Text> [in Ukrainian]
20. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny "Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini" shchodo zabezpechennya prozorosti mistsevoho samovryaduvannya». (Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine 'On Local Self-Government in Ukraine' to Ensure Transparency of Local Self-Government"). (2024). VRU. 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3590-IX#Text> [in Ukrainian]
21. Zakon Ukrayiny «Pro mistseve samovryaduvannya». (Law of Ukraine "On Local Self-Government". Verkhovna Rada of Ukraine). (2024). VRU. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/card4#Future> [in Ukrainian]
22. Zakon Ukrayiny «Pro publichni konsultatsiyi». (Law of Ukraine "On Public Consultations". Verkhovna Rada of Ukraine). (2024). VRU. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/251029.html> [in Ukrainian]
23. Pro zatverdzhennya Poryadku orhanizatsiyi vzyayemodiyi Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny ta Natsional'noyi politsiyi Ukrayiny pid chas zabezpechennya (okhorony) publichnoyi (hromads'koyi) bezpeky i poryadku. Nakaz №773 MVS Ukrayiny. (On the Approval of the Procedure for Interaction Between the National Guard of Ukraine and the National Police of Ukraine During the Maintenance (Protection) of Public (Civil) Safety and Order. Order No. 773 of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine). (August 10, 2016.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text> [in Ukrainian]
24. Pro zatverdzhennya planu zakhodiv z reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini na 2024-2027 roky. Rozporyadzhennya KМУ. (On the Approval of the Action Plan for Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine for 2024-2027. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine). (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
25. Rozporyadzhennya «Plan zakhodiv z reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya i terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady na 2024-2027 roky». (Resolution "Action Plan for Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power for 2024-2027". Cabinet of Ministers of Ukraine. No. 270-r.). (March 26, 2024). KМУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

Natalia Kononenko,
PhD, Leading Researcher,
I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Participatory Instruments Of Legitimization In The Context Of The Martial Law Regime

This article explores the prevalence of participatory democracy tools in contemporary Ukraine as factors in the formation of a new national political culture. In the context of a full-scale war, these practices are becoming key safeguards against the unfolding crisis of legitimacy and radicalization of society. The author analyzes the readiness to introduce mechanisms such as peaceful demonstrations, petitions, public hearings, public consultations, and participatory budgets aimed at engaging citizens in the political process and strengthening trust in government institutions.

The war is forcing Ukrainian society to rethink the meaning of democracy and active participation of citizens in shaping public policy. The article is an attempt to answer the question of what needs to be done to make all the tools of participatory democracy work in post-war Ukraine. The author notes that without active involvement of citizens in the political process, it is impossible to achieve sustainable democratic development and stability in the country. The article emphasizes the need for a comprehensive approach to reforming Ukraine's political system, which includes the introduction of participatory mechanisms, increased transparency and accountability of the authorities, and active involvement of citizens in the political process. This is the only way to ensure sustainable development and a democratic future for Ukraine.

Keywords: crisis of legitimacy, legal regime of martial law, political inclusion, participatory democracy, deliberative democracy.

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.35.04>
УДК 324.2.21:324.2.22:324.2.23

Дмитро Осьмак,
аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6890-9497>; email: d.v.osmak@npu.edu.ua

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ: ЧИННИКИ, УМОВИ, ТЕХНОЛОГІЇ

Використання новітніх технологій під час проведення виборів викликає бурхливі дискусії серед науковців, політиків та громадськості, відтак формування політичної системи суспільства значною мірою залежить від системи виборів до органів політичної влади. Проблеми проведення виборів, які заслуговують на довіру, таких, що не характеризуються помилковими та маніпуляційними списками виборців, голосуванням неповнолітніх, проблемами ідентифікації виборців, упередженістю органів управління виборами, маніпулюванням результатами, використанням сил державної безпеки, виборчим насильством, етнічними та релігійними кампаніями, які дискредитують групу чи окрему людину, відсутністю справедливості та нерівними умови гри для учасників.

Метою статті було опрацювати складові понятійного апарату системи «успішна виборча кампанія», яка була досягнута через виконання таких завдань: вивчити світову та вітчизняну наукову думку з теми; описати поняття «ефективність чинника», «ефективність умов», «ефективність технології» в контексті політичних змагань; надати рекомендації щодо якісного застосування вказаних понять на практиці. Стаття аналізує різні вектори політологічної думки, що стосуються ефективності передвиборчої гонки.

Окреслено три базові категорії, що впливають на ефективність виборчих кампаній, та надано практичні рекомендації щодо якісного застосування поняття понять «ефективність чинника», «ефективність умов», «ефективність технології» в умовах проведення передвиборчої кампанії та з метою її успішного завершення, результативності. Перспектива подальших досліджень у вивченні інших, додаткових, чинників, які сприяють ефективності проведення передвиборчої кампанії.

Ключові слова: вибори, політична сфера, складові кампанії, ефективність процесу, виборчий успіх.

Вступ. Використання новітніх технологій під час проведення виборів викликає бурхливі дискусії серед науковців, політиків і громадськості, відтак формування політичної системи суспільства значною мірою залежить від системи виборів до органів політичної влади. Перетворення, що відбуваються у країні, яка воює впродовж десяти років, пов'язана з ними модернізація політичної системи суспільства та її демократизація закономірно